már a szövég is mutatja, hogy milyen nemű személyről van szó, és ezekben, mint *dextra, constituante* stb. már a végzetnél fogva is bizonyosabb előttünk, hogy a nőnemű *manus* és a nőnemű *assemblée* azok a szavak, melyek el vannak hallgatva. Továbbá az olyan latin és német elvont neveknél, mint *factum* és *(etwas) Gutes*, már a semleges végzet is utal rá, hogy ezeknél nincs egy meghatározott létező a tudatban, mint e tulajdonságnak konkrét hordozója, tehát ez is hozzájárúl ahhoz, hogy a melléknév önmagában is képes az illető képzet kifejezésére. Természetesen fokozza ezt az is, hogy a névelő alakja is különböző az egyes nemek szerint. A magyarban nem lévén nyelvtani nem, a személynevekül használt mellékneveknél rendesen az a határozott érzésünk van, hogy férfiról van szó, s épen ezért, ha nőről beszélünk, szükségét érezzük gyakran a jelzett szó kitevésének: *igazgató — igazgatónő; keresztény — keresztény nő* stb. Kevés olyan kifejezésünk van, ami tisztán nőre vonatkozik: *szűz, hajadon, szolgáló* stb. SCHMIDT MARISKA DR.

A BASKIR-MAGYAR ROKONSÁG.

Pauler Gyula »A magyar nemzet története szent Istvánig« című munkáját a legnagyobb érdeklődéssel várja a hazai művelt közönség; az akadémiai hivatalos bírálat (Akad. Értesítő 1900., 440—444.) annyi elismeréssel adózott e műnek, hogy méltán várhatjuk, hogy e munkában több megoldatlan kérdésre megkapjuk a végső, a kétséget kizáró feleletet. Pauler, úgy látszik, a legfontosabb s műve legsikerültebb részének a baskir-magyar rokonságról szólót tartja; ezt közölte leghamarabb (B. Szemle 1900, szept.). Erről a részről mondja az egyik akadémiai bíráló, hogy Pauler »az általa felállított baskir-magyar rokonságot, illetve e kettőnek az ősidőkben azonosságát meggyőző érvekkel és okoskodással bizonyítja« (Ak. Ért. 441.), míg ellenben a másik bíráló Paulernek azt az állítását és bizonyítását, »hogy a baskirok eltörökösödött magyarok, s e l s ő i s m e r t h a z á j o k a mai baskir földön, az ufai, részben talán orenburgi kormányzóság területén volt«, pusztán tetszetősnek találja (442).

Pauler Gy. összes munkássága — az előttünk fekvő cikkel együtt — minket is feljogosít rá, hogy az akadémiai bírálókkal e most megkoszorúzott munkájában is azt a mély tudományú tudóst lássuk, aki a kérdéshez tartozó mondhatni valamennyi kútfőt a nála megszokott kritikával ismeri, tárgyalja. Épen azért igen csodálkozunk, hogy Pauler a baskir-magyar rokonságról szóló részt közölte legelőbb, amely művének csak afféle »függeléke« s amely nézetünk szerint P. munkájának bizonyára a legkevésbbé sikerült része.

A baskir-magyar rokonságot nem Pauler Gyula állította fel s bizonyította először, mint a hivatalos bírálat hiszi; megolvasható az már Fesslernél (Geschichte von Ungarn, 2-dik kiadás I: 42 és köv. lp. 1867-ből), Marczalinál (Magy. nemz. tört. I: 34). Szalay Baróti-nál stb., de főleg Chvolsonnak 1869-ben megjelent *Izvjestija o chozarach, burtasach, bolgarach, madjarach* c. munkája 44. jegyzetében; ennek velejét, itt-ott szóról-szóra fordítva, a következő sorokban adom:

»Hogy a magyarokról szóló tudósítást, amely itt és más arab íróknál előfordúl, kellően megértsük, szükséges néhány szót szólnunk arról, honnan való ez a nép, mikép költözködik az első hazából és európai más lakóhelyeiről a mai Magyarországba.

A magyarok minden bizonnyal a vogul néptörzshöz tartoznak .... A magyarok első lakóhelye az Ural mindkét oldalán a Volga, Káma, Tobol és a Jaik felső folyása közt terült el. Ők nemcsak hogy egytörzsűek a baskirokkal, de, úgy látszik, valamikor ennek a törzsnek része is voltak. Ezt azon az alapon lehet hinni, hogy a XIII. század utazói, akik a baskirok földjét meglátogatták, a baskir nyelvet a magyarral egynek találták *(tožestvennyj)*. Ép ebből az okból a baskirok földjét Nagy-Magyarországnak nevezték. Az arab írók, mint látni fogjuk, tovább mennek s világosan arról beszélnek, hogy vannak keleti és nyugati baskirok; a nyugatiak határosak a bizanci birodalommal és a besenyőkkel ....

A muzulmán íróknak a magyarokról szóló tudósításai meglehetős szegények, hézagosak. Ungar vagy talán inkább Hunkar név csak ritkán fordúl elő náluk. De ismerik a magyar népnevet *modžgar* alakban s rendesen baskiroknak hívják őket. További írásunkban közöljük, mikép írják és ejtik ők a *magyar* nevet.«

Ezután a szerző részletesen ír arról, melyik arab írónál mi van a magyarokról, a baskírokról, s végeredményűl azt mondja, hogy az arab írók Germánia táján ismertek egy baskir népet s hogy ez nem más, mint a magyar nép. Majd így folytatja:

»Láttuk, hogy a magyarokat az arab írók különböző nevek alatt ismerik; ezeket az elnevezéseket abban a reményben, hogy új tudományos eredményt kapunk, időrendben s a nevezetesebb kútfők alapján összeállítjuk:

Ibn-Daszta (912 körül)* a magyarok nevét *el-Modžgarija*-nak írja; elhagyva ebből az arab névelőt és a szóveget, *Modžgar* vagy *Madžgar* alakot kapunk.

Ibn-Fodlannál (922 körül) a keleti, oroszföldi baskirok neve *bâskard;* a második szótag hangzójáról nem biztos, hogy *a*.

Maszudi (943 körül) a magyarok nevét *badžgard*-nak írja, de, úgy látszik, ismerte a *modžgar* alakot is.

* Mivel Chvolson szövegét adom, az ő neveihez szorosan ragaszkodom; a tulajdonneveket is úgy írom át, ahogy még ő olvasta őket.

Abu-Zajd el-Balchi (ugyanabban az időben) mind az urali, mind pedig az európai (értsd nyugati) baskirokat egy helyen *basdžard*nak, máshelyen *basdžart*nak írja. A második szótag *a* hangzója itt se föltétlen bizonyos. A perzsa írók, akik Abu-Zajd el-Balchi-ból merítettek, *basχart*-ot írnak.

Edriszi (XII. sz. közepe, az egyetlen író, aki az urali baskirok nyelvéről szólva azt állítja, hogy az a besenyők nyelvétől különbözik, lásd Chvolson 106 és Pauler 353) az urali baskirok nevét *baszdžert* (vagy *bâszdžert*)-nek írja.

Jakutnál (XIII. sz. eleje) *bâsgird, bâs-dżerd, bâsdżerd, bâskerd* alakok vannak mind az urali, mind pedig a nyugati baskirokra. — Ibn-Szaidnál (XIII. sz. közepe) a *bâskerd* alak mellett előfordúl a *hunkar* is.

Kazvininál (ugyanakkor) *bâsgart*, Dineskinél (XIV. sz. eleje) és Abul-fedánál (1320 körül) vegyesen több alak fordúl elő, aszerint, hogy az írók milyen kéziratból merítettek *(bâszχart*, a magyaroké: *bâskard, mâdžâr, hunkar* ‖ *baszdžert, bâskerd, hunkar, el-modžgarija)* . . . .

Már most abból az általánosan elismert tényből *(iz obščeprieznannavo fakta)*, hogy a magyarok a baskiroktól származnak [s itt hivatkozik Chvolson Fesslernek: Geschichte von Ungarn, ed. Klein I:42 és köv. lapjaira] és e nép nevének most idézett különböző formáiból a magyar népnév eredete, amely eddig nem volt kellően megmagyarázva, megvilágítható. Constantinus Porph. a magyarokat törököknek tartja s szerinte csak egy törzsüket híják *meger*-nek; a Névtelen jegyző szerint pedig a magyarok magukat *moger*-eknek nevezik. A *baskir* név legrégibb alakja (X. század első fele) *badžgard*. Ez a név kétféle úton fejlődött: 1. Keleten a *badžgard*ból lett *basgard, baskard, baskart* stb; 2. Nyugaton pedig a szókezdő *b* elváltozott *m*-re (Chvolson hibásan megfordítva írja: »*m* átváltozott *b*-re«), a szóvégi *-d* lekopott s így lett *madžgar* stb. Chvolson e kétféle fejlődésről táblázatot állít össze, még pedig így:

$$badžgard \begin{cases} basgard,\ baskard,\ baskart,\ baskert,\ baskirt,\ baskir \\ badžgar,\ modžgar,\ madžgar,\ madžar,\ madjar.\text{«} \end{cases}$$

Ez az idézet bizonyítja hogy Chvolson 1869-ben amellett érvelt, ami mellett most Pauler, hogy t. i. »a magyar és a baskir egy és ugyanaz a nemzet«. Chvolson világosan összeállította azt is, hogy az arab írók keleti és nyugati baskirokról tudnak, ami Pauler cikkéből nem tűnik ki. S végre Chvolson épen ezekre a tényekre alapítva nem azt mondja, amit Pauler, hogy a magyarok »baskir nevöket letették, mikor új nevökön végre a Duna-Tisza mellékén új hazát találtak«, mintha bizony egy nép nemzeti nevét csak úgy kénye kedve szerint változtatná, hanem nyelvészeti magyarázattal a *baskir* és *magyar* név azonosságát vitatja. — S ez a nyelvészeti bizonyítás semmit se ér; be kellene bizonyítania Chvolsonnak, hogy a *p. b* ~ *m* megfelelés, amely a török-

ségben nem ismeretlen, egyúttal magyar hangtani sajátság volt; hogy egy csomó mai *b*-én kezdődő török-baskir szó a magyarban *m*-mel van meg; hogy pl. a magy. *borjú. balta. borsó* nyelvünkben *m*-mel, a baskiroknál *b*, *p*-vel vannak meg (vö. Radloff Phonetik § 206.). De sehol ennek semmi nyoma. Mert szabályos megfelelések nélküli változásokat csak azok vesznek föl, akik nincsenek meggyőződve a módszeresen végigvitt nyelvészeti bizonyítás szükségéről. Maga Pauler is, aki a nyelvi tényekre, úgy látszik, sokat ad (lásd Akad. Ért. 443 a *malaszt* szót), milyen könnyen ragadtatja magát hozzávető föltevésekre. példa rá e cikkében a *szabartoaszfaloi* név: »Ha . . . elfogadjuk, — írja Pauler — hogy e névösszetétel két görögösen ragozott szóból: *sabart* és *aszfalos*ból . . . , közel esik a gondolat (?), hogy a *szabart* csak elferdítése a *baskurd* névnek« (B. Szemle 340.). Ilyen elferdítésben is csak az hihet, kinek egy bizonyos elmélet kedvéért szüksége van ilyen feltevésre. A középkori görög kéziratok ismerői Pauler e magyarázatát bizonyára nem fogják helyeselni.

Az arab írók vallomásából nézetem szerint csak az következik, s ezt kétségtelennek kell tartanunk, hogy a magyarok és a baskirok egykor egymás mellett laktak. A két nép nyelvéről azonban semmit, de semmit se állíthatunk. Hiszen ezek a kútfők, az egy Edriszit (XII. sz. köz.) kivéve, a két egymás mellett lakó törzs nyelvéről semmit se szólnak. Inkább van okunk hinni, hogy abból a tényből, hogy a baskir és a magyar nép egykor együtt lakott, s hogy a magyar nyugatra vándorolt, a két névnek véletlenül hasonló arabos hangzása (*badžgard* és *madžgar*) okozta, hogy az egymásból dolgozó, gyakran annyi sok tudatlanságot összevissza beszélő arab írók a két névnek e hasonló csengéséből hitték a közös eredetet is.* Hiszen ugyanezek az arab írók, akik az oroszokkal közvetlenül érintkeztek, azt is írták róluk, hogy törökök (vö. Harkavi 54). Két név hasonló csengése már másutt is volt történelmi mende-mondák szülő oka. Constantinus Porph. írja a szerbekről és horvátokról, hogy az éjszaki vidékekről jöttek, aránylag későn, mai hazájokba. Constantinusnak ebben a meséjében főrésze van annak a körülménynek, hogy éjszakon csakugyan laktak szerb és horvát nevű törzsek (vö. Archiv für sl. Phil. XVII: 47—87; a *serby. bjelyje horvaty*-ról lásd Ljetopis po Lav. spisku, és Barszov: *Očerki* a 2. kiadás szójegyzéke alapján, főleg 137. jegyzet; a mai morvai *hrvat*-ok, lauzici *szorb*-ok, és Const. P. de adm. imp. 31.).

Pontosan kellene ismernem az arab írók egymáshoz való viszonyát s azt a körülményt, mikép használta fel egyik a másikat, hogy teljesen megokolhassam fentebb kimondott nézetemet. Ennyire azonban én sem ismerem őket.

* Sőt igen valószínű, hogy az arab írók a *madžar* nevet csakis azért írták *madžgar*-nak, mert a *badžgar*-ral zavarták össze. V. ö. *Hún* és *Magyar* helyett *Hunor* és *Magyar* s más efféle névferdítéseket. *A szerk.*

Amit Pauler és Chvolson dolgaiból látunk, az tehát azon az egy pozitiv történelmi tényen kívül, hogy a két nép valamikor egy területen lakott, semmi biztosat nem tartalmaz. A nyelvi összetartozást nyelvemlék és nyelvészeti kutatás nélkül megállapítani lehetetlen. A kúnokról pl. biztosan tudjuk, hogy török nyelvüek voltak, mert van Cod. Cum. és az Oblonszki felfedezte palócorosz szójegyzék, (NyK. 29 : 357); de egyek voltak-e velük nyelvileg a mi palócaink, akik a kúnok orosz nevét örökölték? (vö. Golubovszki: Pečenjegi, turki i polovcy 1—64. és különösen Nyr. 29 : 184). Hiszen a balkáni bolgárok finn-ugorsága is csak hallgatag megegyezés (Jireček, Geschichte der Bulg. 136), holott ha a balkáni bolgárok egyek törzsileg a káma-volgaiakkal, akkor az arab írók alapján, főleg Ibn-Rostehből és a magyar és cseremisz nyelv gazdaságra vonatkozó csuvasos átvételeiből valószínűvé lehet tenni azt a nézetet, hogy csuvas nyelven beszéltek (vö. Jireček 127; Paasonon: Tschuw. Lehnw. im Tscher.; Golubovszki: Bolgary i chazary 1—4). A csuvas nyelv pedig, nem említve itt a hozzá fűződött vitákat, török nyelv.

Idézhetnék, különösen a szlávság köréből, még több példát is, amely mind azt bizonyítja, hogy nyelvemlék nélkül csak a hiszékeny vagy elfogult hihet egy népnek nyelv szerint való hovátartozásában. S itt még az olyan dolgok se segítenek, hogy egyik nép a másikat hogyan hívja. Pauler pl. abban a kétesértékű adatban, hogy a »kirghizek a baskirokat *istjakoknak*, azaz osztjákoknak nevezik«, ma is fontos érvet lát tanítása mellett. Pedig az osztják név folyam, illetőleg Ob melletti népet jelent (vö. Ahlqvist: Über die Sprache der Nord-Ostjaken, 66. lp. *as:* grosser fluss. Ob; egyes szám: *as-χo:* Ob-Mann. több. *as-jaχ*: Ostjaken); s mint ilyen név kései s nem az osztjákok eredeti neve (vö. Barszov: Očerki 64 és 115, jegyzet). De meg aztán egy-egy ilyen elnevezésből semmi se is következik; a göcseji magyar a vendet tótnak hívja s azért az mai fogalmaink szerint nem tót; a német a csehet a bójok törzsétől hívja *böhme*-nek, s azért a csehek mindég is szláv törzs voltak (vö. Schmeller: Bayer. Wörterbuch: *bê-haim).*

Pauler érzi, hogy nyelvi emlék nélkül az olvasó kétsége nincsen eloszlatva, s azért írása folyamán olyan bizonyításhoz is folyamodik, amely kútfőkre támaszkodó bizonyításába bele nem illik. »A népek eredetéről még a nyelvnél is *n é h a* hatalmasabban tanuskodik physicumuk és jellemök«, írja Pauler. Bizonyításában aztán olyan szalmaszálakhoz kapaszkodik, hogy a baskir ép úgy táncol egy helyben (csárdást?), mint a magyar; hogy épen olyan mélabús dalai vannak (sírva vigad?), mint mi nekünk; hogy ép úgy vannak költői fordulataiban bizonyos metaforák, mint nekünk; hogy ép úgy huszárokhoz osztják, mint minket; hogy a lókötők ott ép úgy megterennek, mint nálunk stb. Az ilyen félig-meddig a betyárromantikából kölcsönkért folklórbeli tanítás ellen a következőket jegyezzük meg: A kíjevi kisorosz ép úgy jár karmazsin csizmában, mint a mi kalotaszegi magyarunk;

dallamaiban nem egy hasonlóságot lehet felfedezni, sőt dalaiban épúgy találunk dalkezdő sorokat, régibb dallamok emlékét, amelyek a dal szövegével semmi összefüggésben nincsenek, mint a mieinkben; az orosz *kamárinszki*. vagy a kisor. kozák *kazačok* táncban ép úgy lehet sok hasonlóságot találni a mi táncunkkal, mint a baskirokéban; a kisoroszúl beszélő kozák épúgy megüli és megbecsüli lovát (vö. a megfelelő énekeket pl. Makszimovics gyűjteményében), mint akár a magyar, s bizonyára nem irtózik a lókötő mesterségétől se. S mind ebből mi következik, semmi, mert a folklórból ma még bizonyítékokat felhozni abból a célból, hogy azok húzzák le az igazság serpenyőjét jobbra vagy balra, nem lehet. Bizonyos, hogy az egyén fajában él, bizonyos, hogy vannak faji sajátságok, csakhogy azok sokkal mélyebben fekvők, semhogy ilyen külsőségek volnának. Paulernek azt is meg kellett volna említenie, hogy a baskir talaj s égalji viszonyok ezer éven keresztül egész olyanok, mint a magyaroké, mert hiszen nagy különbség, hogy az ember krumplin vagy pedig alföldi jó búzakenyéren nő-e fel. A hegyek közt tótsággal együtt lakó palóc nem igen hajlik a betyárromantikára.

A folklór vallomásának felsorolása után Pauler Török Auréllal felkiált: »Tehát Baskiriába — nem máshová — kell utaznia, ki keleti rokonainkat föl akarja keresni!« S ezt a kijelentést Pauler egy olyan különössel szerzi meg, amely nagyon hasonlít egy jól ismert meséhez, a láthatatlan kaftánról. Aki a kaftánt meglátja, igaz-hivő muzulmán; a ki nem látja meg, hitvány gyaur. Pauler is az odautazóval megláttatja ezt a köpenyeget, mert ezt írja: »Csakhogy — tegyük hozzá — törzsökös magyarnak, ne csak olyannak, ki talán Magyarországon született, magyarul is beszél, kell lenni annak, ki oda utazik, hogy legyen meg benne az igazi magyar természet, igazi magyar érzés s így a magyar folklór nyilvánulását a baskirokban megtalálja, fölismerje.« Jól tudjuk, hogy e szokatlan kifejezések hova céloznak; hiszen Pauler szerint Ujfalvy Károly »törzsökös magyar«, Vámbéry pedig nem az, sőt kérdés, látott-e eleven baskírt; jól tudjuk azt is, hogy aki a baskírokon e láthatatlan kaftánt meg nem látja, rá lehet majd olvasni e sorokat. Egyelőre örüljünk Paulerrel, hogy Jankó János látta a láthatatlan kaftánt. Jankó János ezt írja (Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása I:624): »Vegyük figyelembe azt is, a között a több mint 2000 baskir helynév között, melyet épen e területről Bezszonov gyűjtött össze, már az első s nem a nyelvész gyakorlott szemével való áttekintésre is ilyen nevek kerültek elő: *Varjas, Budzja-Varjas, Alamaz, Zigit-cselga, Turcsa, Tuba, Csik, -tau* (=tó), *buj* (=bő), *Kali-Kul, Joros;* ezek magyar eredetét eltagadni nem lehet.« — Jankó a láthatatlan köpenyegből kissé sokat is látott; helynevei közül a magyar eredetet Pauler csak a következőkről állítja: *Varjas, Tuba, Csik, -tau, Joros*, de azért örömmel írja le Jankó szavait, hogy »ezt a területet kell tehát tökéletesen megismernünk, alaposan kikutatnunk, mert innen indíthatjuk

meg a további nyomozásokat«. — Az összeállításból *Tuba* is törlendő; a többi »magyar« helynevet nem vizsgálom, csak azt említem, hogy az idegen helynév csak annyit bizonyít, hogy azon a terűleten egy idegen nép lakott. A poroszországi *Stargard, Belgard, Berlin* vagy a számtalan felső elbevidéki szláv helynévből csak az következik, hogy e mai német terűleteken szlávok laktak. A magyar *Rába, Rábca, Pozsony* csak azt bizonyítja, hogy a magyarság e neveket szlávoktól kapta; hogy ezek a szlávok nyelvileg egyek voltak-e a mai tótokkal vagy vendekkel, azt a helynevek el nem döntik. A Balkán félszigetén bolgár nyelvterületen van *Kumanova* (vö. Florinszki: Lekciji I:173), *Pečenêga* (Jireček Geschichte d. B. 122. lp. jegyzet) bolgár lakósságú falu, de azért a bolgárokra még ebből senki se merte következtetni, hogy valamikor kúnúl vagy besenyő nyelven beszéltek. A baskir magyar eredetű helynevek, ha egyáltalán vannak ilyenek, csak annyit bizonyítanak, hogy a magyarok a baskirok mai terűletén ezekkel együtt laktak, de ez esetleges helynevekből nem lehet azt következtetni, hogy a baskírok magyarúl beszéltek.

Paulernek a folklórból vett okadatai tehát nem bizonyítanak semmit; hasztalan írja, hogy »amit csak tudunk a baskir népről: az mind támogatja és semmi sem dönti meg a történetírók tanuságát«. Pedig dehogy igaz ez is! »A baskir, mint afféle lusta természetű, egyrészt válogatós a munkában, másrészt pedig a rendes vagy tartós munkától irtózik« (Anthr. füz. 94), írja Török, Pauler egyik fő folklór-forrása. Ezt az állítást a pétervári egyetem nyugalmazott tanára Szmirnov, ki jelenleg az Akadémiában a török kéziratokat tanulmányozza, azzal szerezte meg, hogy a baskir kihaló faj, amelynél erős a farkas-kultusz (nevöket is innen magyarázta *baš:* fej, *kurd:* farkas; állítólag farkas vezette őket mai hazájokba.).

Paulernek nagy készülettel megírt cikkéből nézetünk szerint tehát csak az az egy kétségtelenűl bizonyos, (ez azonban eddig se volt kétséges), hogy a magyarság egykor azon a terűleten is lakott, ahol ma a baskírok laknak s ahol a magyarok a baskírokkal együtt laktak. A két népnek a múltban fönnállott nyelvi viszonyát pedig — Du Bois-Reymond szavait alkalmazva e térre is — *ignoramus* s valószínű, hogy — *ignorabimus.**

MELICH JÁNOS.

* Az igazság érdekében meg kell jegyeznem, hogy az én nézetem a baskir-magyar rokonságot illetőleg Marczaliéval egyezik legjobban; Marczalinál ez áll: »Mindamellett bizonyos, hogy a keleten maradt magyarok nem voltak baskirok. Itt is a nyelv dönt: mert az sem vogul, sem török nem volt.« (M. nemz. tört. I:34).